

ALBERTO BARANDIARAN

Urrian izan zen, Iruñean. Kondestableren Jauregian, XVI. mendeko freskoak, zaharberritutako pareta soilak, eta zurzko habe lustratu berriak inguruan. Nafarroako Berdintasunerako Institutuak antolatutako ziklo baten lehen hitzaldia zen. Gaia, emakumeak eta literatura. Anne Perry egile ingelesa, gonbidatu nagusia. Interes handirik gabeko idazlea, hilketaz eta detektibez betetako nobela ugariren sortzailea. Agatha Christieren bigarren mailako ordezkoko bat, errespetu guztiarekin esanda.

Hitzaldia hasi besterik ez, eta entzule bat aulkitik altxa zen laugarren aulki-lerrotik. Ingeles bikainez, Perryri zuzendu zitzaion oihuka eta keinuka. Ez zuela hor egoteko eskubiderik, lotsagarria zela, ez ote zen konturatzen. Idazlea isildu egin zen. Gero, betaurrekoak jantzi, eta irainka ari zitzaion emakumea bilatu zuen begiekin. Aurkitu zuenean ez zen, antza, gehiegi harritu. Gela betetzen zutenen artean, berriz, marmarra berehala zabaldu zen. Eta harridura nagusitu zen gero, emakumeak pankarta bat atera eta, gaztelania ederrean, Nafarroako Gobernuaren diru publikoarekin hiltzaile bat gonbidatzea lotsagarria zela esan zuenean: berak ez zezakeela hori onar. Lehen uneko harridura gaindituta, antolatzaileek gela uztea gomendatu ziotenean, pankarta bildu, eta aretoa utzi zuen. Ondoren, Anne Perryk hitzaldiarekin jarraitu zuen, beste arazorik gabe.

Hitzaldia txarra izan zen. Antolatzaileek sormen prozesuaz hitz egitea nahi zuten, baina Perryk bere azken nobela idazteko editorearekin izandako eztabaidekin bete zuen ordu eta erdiko tartea. Luzeegia egin zen. Egia da tartean mis-

teriozko nobelagintzaz eta krimenei buruzko ikerketaz ere hitz egin zuela, eta horrek entzuleen jakin-mina pixka bat argitu zuela. Fedeaz ere mintzatu zen. Eta sinesmenaz. «Zertan sinesten dugun aurkitu behar dugu, eta behin zer sinesten dugun jakinda» esan zuen, «aurkitu behar dugu zer egiteko prest gauden hori defenditzeko. Armak hartu ere bai? Jendea hil ere bai?».

Perryk bere lagunminaren amaren hilketan parte hartu zuen 1954an, 15 urte zituela. Ingalaterran jaioa, Zeelanda Berrian bizi zen bi urte lehenagotik, aita Canterburyko unibertsitatearen errektore izendatu baitzuten. Han ezagutu zuen Pauline Parker, bera bezalako familia oneko nerabe ameslaria. Elkarrekin, etorkizun fantasiatsua asmatu zuten bi lagunek, baina Paulineren gurasoek bereiztekotan zirela eta Pauline bera Hego Afrikara bidali nahi zutela jakin zutenean, gorroto latza piztu zitzaien barruan. Orduan Paulineren amaren hilketa prestatu zuten. Egun batez, ibai ondorra paseatzera eraman zuten andrea. Epaiketan onartu zutenez, plan bat zuten: Annek andrea makurtzera behartu beharko zuen, lurrean bitxiren bat erakusteko aitzakiarekin, eta, orduantxe, Paulinek buruan kolpe bat joko zion. Bertan utziko zuten gorpua, eta gero istripua salatu. Kolpe bat nahikoa izango zela uste zuten bi gazteek, baina berrogei baino gehiago behar izan zuten. Heriotza-zigorretik gutxi-gatik libratu ziren: horretarako gutxieneko adina 16 urte ziren orduan. Bost urte eman zuten espetxean. Atera zirenean, Perry Ingalaterrara itzuli zen. Lanean hasi eta 1979an lehen liburua argitaratu zuen: *Carter kaleko borroeroa*. Geroago, beste hamaika idatzi eta kaleratu ditu. Misteriozko liburuak dira, batez ere. Behin baino gehiagotan defenditu du bizitzak bi aukera eman behar dituela, eta berak aprobetxatu duela bigarrena.

Roman Polanskirenaren auziaren aferaren garaian izan zen hitzaldia. Asko hitz egin zen orduan mendekuaz, denboraz, sortzaileaz. Eta gogoratu nintzen Kondestableren Jauregitik oso gertu, duela ez asko, Iruñeko Udalak erakus-

keta bat zentsuratu zuela, Joseba Sarrionandiaren liburu baten azala erakusteagatik.

Justiziaz, eta bigarren aukeraz, asko hitz egin da Veleiako afera amaiezinarengatik. Iaz ere, horri buruz jardun genuen. Azaldu genuen indusketa kudeatzen zuten arduradunak beren frogak erakutsi ezinik geratu zirela Arabako Aldundiak eztabaida akademikoa bukatutzat eman, Iruña-Olako aztarnategia zigilatu eta Eliseo Gil eta bere taldeko beste bi kide auzitara eramatea erabaki zuenean. 2009 ere horrela joan da, baina epaileen garaia da oraingoa. Egia da polemikaren eta eztabaidaren sua amatatuz joan dela, nahiz eta, aurten bakarrik, hamalau txosten berri kaleratu diren usatezko idazkunen egiazkotasunaren alde. Indusketako arduradun ohien defendatzaileek azpimarratu dute eztabaida ez dela amaitu, eta frogak berriak beharko lirakeela zirt edo zart egiteko. Aldundiak, berriz, tinko darraio bere bide orriari: hartutako erabakiak baliotzat eman ditu une oro, eta indusketa hemendik aurrera kudeatuko duen talde berria osatu du. Aurkitutakoaren gainean ez direla frogak berriak egin-goa nabarmendu du; ez behintzat epaileak horrela agintzen ez baldin badu.

Nago afera ez dela ondo amaituko. Irtenbide bakarra faltsutzailea aurkitzea litzateke. Baina, dudarik ez izan, horrekin ere egongo litzateke pieza guzti-guztiak faltsuak ez direla, eta horiek salbatu behar direla defendituko lukeena. Neurri batean, zorrotasun eta zurruntasun zientifikoaren zaleen, eta zientziaren ikuspegi aske eta, horrela esatea zilegi bekit, autogestionatuaren arteko eztabaida da. Autoritate akademikoari garrantzia ematen diotenak alde batean daude; hori existitzen duenik ukatzen dutenak, bestean. Auzi hori ez da Veleian konponduko.

Eztabaida kritikoaren beste adibide bat da Kirmen Uriberen *New York-Bilbao-New York* eleberriarekin gertatu dena. Nobela ikusmin handi batez argitaratu zen, baina, behin ka-

lean, kritika oso gogorrek jaso zituen. Ohi ez bezalako kritika latzak. Baina liburuak ondo funtzionatu du liburu denetan, eta Espainiako Kritika eta Literatura sariak jasota, literatura-eztabaida amaituko zela zirudien. Kontrakoa gertatu da ordea. Indarra hartu du. Eta, Kirmen Uriberen liburuaz harago, sarien inguruko eztabaida serioa mahai gainean jarri behar dela erakutsi du. Gaur egun, bistan da, sarien politikak arrakalak baino ez ditu sortzen euskal literaturan. Ikusmira desenfokatua proposatzen du, eta zerumuga iluntzen du, ezkutatu arte. Beharbada, literatura sistema oraindik ahulegia delako sariak, nahi eta nahi ez, ekartzen duten kanonizazioaren aurrean. Eta horrek sortzen dituen desorekak eta bidegabekeria literarioak ez direlako erraz konpontzen. Ez dago horretarako tresnarik.

Beharbada, moratoria bat eskatu beharko litzateke. Eta gogoeta sakona egin: zertarako diren sariak, zer funtzio betetzen duten, zer garrantzi duten, zeinek osatzen dituen epaimahaiak, nola. Beharbada, garaia da onartua izan ez ezik, prestigioa ere banatuko duen benetako literatura sariaren oinarriak nola jarri pentsatzen hasteko. Gainerakoei utikan kolektibo bat aldarrikatzeko.

Beharbada arazoa ez dira sariak. Beharbada arazoa pentsamendu kritikoa da. Aurtengo Zinemaldian, aurreneko aldiz, euskal zinemari eskainitako sail oso bat antolatu dute: Zinemira. Bertan, irizpide zabalen arabera aukeraketa egin dute: euskaraz zein erdaraz egindako film luzeak, film laburrak eta dokumentalak; estreinaldiak zein aurkeztutako lanak. Hau da, euskal zinema egileek Euskal Herrian zein atzerrian egindako lanen lagina, nolabait esanda. Filmen proiektioetan egon ohi diren kazetari guztien artean desosegu berdina nabaritu nuen: film txarra irudituz gero, nola esan. Zer hitz erabili, zer tonu. Tradizio falta dago, oso begi-bistakoa da. Ez da nahikoa denbora igaro, oraindik berriegia da dena. Egurtuz gero, irudi luke lagunari, ezagunari, traizioa egiten ari zaiola. Ematen du taberna zuloko sola-

saldietan entzuten direla, benetan, kultura honen gaineko analisi benetakoena. Eta kontrajartze ezinbesteko eta osasuntsu horren balioa, horregatik, alferrik galtzen ari dela errekatik behera.

Hori guztia aldatzeko gaitasuna ba omen dutenak badatoz hala ere. Ahotsenean elkartu ziren batzuk, eta literaturaz, blogintzaz, kritikaz, performanceaz eta zaharkitutako egituraz hitz egiten hasi ziren. Antzematen zaie keinuetan: ezagutzen dute gure tradizio hurbila, hau da, gure tradizio bakarra, eta nahikoa distantzia hartzeko prest daude. Atzerri-
tik idazten dute, edo ez behintzat zentrotik, ez behintzat autozentsura gogorra ezartzen ohi duen gertutasun kutsakorretik, eta, horregatik, haiek baino lehenago hasi zirenen aldean, askatasun handiagoa dute. Prest daude aita garbitzeko, behar baldin bada. Eta baten bat hasi da jada. ¶